

ANA AKIM (ORTODOKS-NEOKLASİK) İKTİSAT ÖĞRETİSİ ELEŐTİRİŐİ: HETEREDOKS YAKLAŞIM İHTİYACI

THE CRITIQUE OF MAINSTREAM (ORTHODOX- NEOCLASSICAL) OF ECONOMICS DOCTRINE: THE REQUIREMENT OF HETEREDOX APPROACH

Doç. Dr. Birol ERKAN

Uőak Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
birol.erkani@usak.edu.tr

Öz

Bu çalışmada, iktisat bölümlerinde ana akım öğretinin yetersizliği, nedenleri ve boyutlarıyla ortaya koyulmaya çalışılmış, buna karşı dünyadaki ve Türkiye'deki arayışlardan söz edilmiştir. Bu perspektifte, iktisadı doğal bilimler gibi küresel olmaktan ziyade sosyal, psikolojik, kültürel, kurumsal çerçevede ele alma gereği vurgulanmıştır. Bununla birlikte, matematiğin amaç olmaktan ziyade araç olarak kullanılmasını savunan, yeşil iktisattan feminist iktisat ve İslami iktisada, kurumsal iktisattan davranışsal iktisada kadar birçok konu başlığını ieren Heteredoks ve Post-otistik yaklaşım çıkış yolu olarak ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ana Akım İktisat, Neoklasik Öğreti, Heteredoks Yaklaşım, Post-otistik İktisat.

Abstract

In this study, the lack of doctrine in mainstream economics departments is tried to explain together with the causes and all detailed points and the quests of Turkey & World are also discussed accordingly. In this perspective, It is highlighted that economics must be dealt with social, psychological, cultural, institutional framework rather than being global like natural sciences. At the same time, Heterodox and Post-autistic approach which not only advocates the use of mathematics as a tool rather than a goal but also includes so many topics from green economy to feminist economy and Islamic economy, and from institutional economy to behavioral economy, has been revealed as a way out.

Keywords: Mainstream Economics, Neoclassical Doctrine, Heterodox Approach, Post-autistic Economics.

1. GİRİŐ

Ekonomi, gemiŐten gnmze, birçok ekonomik grŐŐn ve bunların ortaya atıldığı okulların atıŐmasına sahne olmuştur. zellikle 20. yzyılın baŐlarından itibaren baŐı Klasik, Neoklasik ve Keynesyen iktisadın çektiği, ana akım veya Ortodoks iktisat olarak adlandırılan görüŐler hakim olmuŐ, yerel ve küresel düzeyde ekonomi politikaları bu çerçevede ŐekillenmiŐtir. Doğal olarak, dünyadaki iktisat öğretisi de ağırlıklı olarak bu perspektifte yönlenmiŐ, iktisat lisans öğretisinin yüzde 95'ine ana akım iktisat okulları hakim olmuştur (Mearman, 2007: 2). Bununla birlikte, ana akım öğretinin günümüz sosyo-ekonomik geliŐmelerine cevap verememesi, Heteredoks ve Post-otistik iktisat olarak adlandırılan muhalif ekonomik görüŐleri popüler kılmıŐtır.

Dünyadaki ve Türkiye'deki iktisat lisans (hatta yüksek lisans ve doktora) ders müfredatları incelendiğinde, genel olarak Neoklasik-ana akım öğretinin hakim olduğu görülmektedir. İktisat teorisi, politikaları tarzındaki dersler güncelden uzak, günümüz ekonomik konjonktürüne, krizlerine ve gelişmelere cevap veremez durumdadır. İktisat derslerinde elde edilen sonuçlar genellikle gerçeklerden uzak varsayımlara dayanmaktadır. Söz konusu varsayımlar sayesinde, iktisat diğer sosyal bilimlere nazaran daha kesin sonuçlar vermiŐtir (Şimşek ve Cicioğlu, 2006: 23). Bununla birlikte, bazı varsayımlar, iktisadi kavramlar, uzun formüllerle elde edilen sonuçlar gerçek hayatta çok fazla anlam ifade edemez, günümüz ekonomik sorunlarını çözemez hale gelmiştir.

İktisat mezunu birçok ğrenci, kendi çabası dışında, ana akım öğretiden başka bir iktisadın varlığından haberdar olmamaktadır. Örneğin, iktisat mezunlarının çoğu hala faiz oranı düŐtüđünde yatırımın artacağını bir kanun Őeklinde görmekte, aksini düŐünmemekte ve yorumlayamamaktadır. Halbuki, günümüzde ekonomik krizle bođuŐan, deflasyon sorununun hakim olduğu geliŐmiŐ ülkelerde faiz oranları sıfıra yaklaŐtıđı (hatta negatif olduğu) halde yatırımların artmadığı görülmektedir. Ceteris paribus varsayımıyla iktisat bilgisinin Őekillendiren, yorum gücü bunun ötesine gitmeyen iktisat mezunları, bu nedenle çağımız krizlerini anlayamaz, açıklayamaz duruma gelmiŐlerdir.

Ana akım öğretide, matematiğin bir araç değil, amaç olarak ele alınması, iktisadın sosyal bilim olması gerçeğinden uzaklaŐılmasına yol açmış, elde edilen sonuçların reel karŐılıđı bulunamamıŐtır. Lisans düzeyinde, iktisadın matematikleŐtirilmesinden çok, matematiğin matematik olarak öđretilmemiŐ olmasının yarattığı zorluklar daha fazla ön plana çıkmıştır (Doğruel, 2012: 8).

Bu çalıŐmada, iki bölümden oluŐmaktadır. İlk bölümde ana akım (Neoklasik, Ortodoks) iktisadın özellikleri üzerinde durulmuŐtur. Konuya eleŐirel perspektifte bakış açısı getirilmiŐ, ana akım öğretinin eksik yönleri ve çağımız iktisadi sorunlarına cevap verememesi üzerinde yođunlaŐılmıŐtır. İkinci bölümde ise, ana akım öğretinin eksikliklerini giderecek, günümüz iktisadi sorunlarına daha fazla hitap eden ve iktisat öğretisinde olmazsa olmaz olarak nitelendirilen Heteredoks ve Post-otistik yaklaşımın gerekliliği üzerinde durulmuŐtur.

2. ANA AKIM (NEOKLASİK, ORTODOKS) İKTİSAT ÖĞRETİSİ

Ana akım iktisadın kökleri 19. ve 20. yüzyılda Avrupa'da gelişen kültürel/felsefi gelişmelere dayanmaktadır (Çakmak, 2008: 5). Ana akım yaklaşım bir tür tarihi iktisat okulu değildir (Clander vd. 2003: 5). Ana akım iktisat kavramından kasıt, halihazırda sosyolojik anlamıyla hakim olan, iktisat öğretiminde dünyada genel olarak yaygın yaklaşımdır. Bu okullara hem merkez, hem de hakim paradigmayı oluşturduğundan Ortodoksi sıfatı verilmektedir.

İktisat biliminde Ortodoksiyi Neoklasik paradigma oluşturur. Neoklasik yaklaşım merkezli bir bakıştan iktisat bilimi tarihinde ele alınan okullar da bu yaklaşım temelli okullar olmaktadır. Buna göre iktisat bilimi, Klasik iktisat okulundan başlayarak (çoğu zaman çok daha önceden başlatılır) günümüze kadar merkezi paradigma temelinde doğrusal ilerleyen bir çerçeve çizmiştir. Bu gelişme tarihe bakışla da yakından alakalıdır.

Neoklasik anlayışın temel kalkış noktası şu şekildedir (Eren, 2009: 4):

- Veri zamanda kaynakların dağılımı
- Faydacılık (ekonomiyi anlamada faydacılığın temel bir rolü olduğunu kabul eder. (Colander, 2000: 34).
- Marjinalizm
- Rasyonellik
- Yöntemsel bireycilik (Faydacılık ve rasyonellik varsayımlarıyla yakından ilişkilidir. Bireysel özgürlüklere önem verir) (Colander, 2000: 134).
- Genel denge

Buna göre veri zamanda kıt kaynakların fırsat maliyetlerini yansıtacak biçimde dağıtılması (etkinlik sorunu) iktisadın kapsam ve içeriğini oluşturur. Modeller zamansızdır. Bireyler faydalarını maksimum kılacak biçimde hareket eder. Matematik yoluyla (türev, integral, diferansiyel vb.) marjinal değerler hesaplanır. Bireyler rasyoneldir. Sıralı muhakeme yapılır. Hiç kimsenin değiştirmeye gerek görmediği (genel denge) duruma ulaşmak hedeftir.

Ortodoksinin felsefi temelini Kartezyen düşünce² oluşturmaktadır (http://www.ekodialog.com/Konular/makro_iktisat_okullari.html: 1). Keza, Neoklasik iktisatta hakim çizgi klasik fizik ve termodinamiğin (uygulamalı fizik) iktisada uyarlanmasıdır. Aynı zamanda Neoklasik iktisat, mühendisçi-iktisat geleneğinin de başlangıcıdır. Özellikle L. Walras ve I. Fisher'de termodinamikten etkilenme neredeyse birebirdir. Walras ve Fisher, termodinamiğin 1. yasasını iktisada uyarlamıştır. Örneğin kıtlık kavramı ve miktar kuramı termodinamiğin 1. yasasının bir başka şekilde ifadesidir. Bu arada, termodinamikte 2., 3. ve 0.

² Sosyal bilimlerin felsefeden ayrılarak doğa bilimlerine öykünme çabası.
<http://blog.radikal.com.tr/bilim-teknoloji/kartezyen-dusunce-newton-fizigi-ve-psikoloji-30699>

yasalar ortaya çıkmıştır. Buradaki gelişmelerin de ana akım iktisat üzerinde etkisi bulunmaktadır³ (Eren, 2012: 5).

Neoklasik paradigma temelli belli başlı okullar şu şekilde sıralanabilir:

- Klasik İktisat Okulu
- Neoklasik İktisat
- Keynesci İktisat
- Monetarist Okul
- Rasyonel Bekleyişler Okulu (Teorisi)
- Yeni Keynesci İktisat

Bir asrı aşkındır iktisat öğretilerinde egemenliğini sürdüren Neoklasik (ana akım) öğreti günümüz toplumlarının ekonomik sorunlarına cevap veremez hale gelmiştir. Her yönüyle mükemmel çalışan, pür rekabeti ve akılcı davranışları savunan piyasa ekonomisi günümüzde birçok yönüyle eleştirilmektedir. Söz konusu eleştiriler şu şekilde sıralanabilir:

1. İktisadın pozitif bilimlere en yakını olan Neoklasik iktisadın geliştirilmesinde matematikçiler, fizikçiler, pozitif bilimciler ve mühendisler büyük ölçüde katkıda bulunmuştur (Durusoy, 2008: 11). Neoklasik iktisat, üretim sürecini Neoklasik bir matematiksel fonksiyon tarafından betimler. Neoklasik iktisada göre matematiğe başvurmak önemlidir. Çünkü ekonomik olaylarla ilgili soyutlamayı yoğun bir şekilde matematiğe başvurmadan başarmak mümkün değildir. Neoklasiklere göre çok boyutlu gerçeğliğin tahlil edilip kavranmasında matematiksel araçlar büyük önem taşır. Sadece anlatım yoluyla etkinlik sağlamak zordur. Hesaplamalarda kesinlik sağlamak yani bir fizikçi gibi ölçüp biçmek iktisatçının beklentilere cevap vermek için vazgeçemeyeceği bir çalışma biçimidir (Durusoy, 2008: 10).

Bu bağlamda, matematik, Neoklasik öğretilerde kesinliğin dili olarak iktisadi olayları açıklamada araç değil amaç haline gelmiştir (Alada, 2007: 3). Matematiğin iktisat içindeki anlamı ile diğer doğa bilimleri içindeki anlamı arasında bir fark kalmamış ve iktisat da tıpkı bir doğa bilimi gibi görülmeye başlanmıştır. Bu süreç iktisadın kurumsal ve tarihsel yönünün ihmal edilmesine neden olmuş ve iktisat sınırlandırıcı varsayımlarla oluşturulmuş matematiksel modeller ile açıklanmaya başlanmıştır. Söz konusu matematiksel modellerde öncelikli amaç iktisadi olgunun kendisini açıklamaktan çok, modelin içsel tutarlılığını sağlama yönünde olmuştur (Durusoy, 2008: 12). Örneğin, birçok araştırmacı büyümeyi etkileyen faktörleri, büyümenin belirleyicileri, milli gelir oluşumu konusunda bilgi sahibi olmamasına rağmen, söz konusu verilerle ilgili model kurup araştırma yapmaktadır.

2. Ana akım iktisatçıların kullandıkları türdeki matematiksel tümdengelimi yöntemler, iktisadi olayların belli bir düzenlilik taşıdığı ve söz konusu olaylar arasında korelasyon bulunduğu ön kabulünü yapmaktadır. Buradan

³ Örneğin tüketici teorisi varsayımlarından tercihlerin geçişliliği (tutarlılığı) varsayımı, termodinamiğin 0. yasasından uyarlanmıştır.

hareketle, iktisadi sistemin izole atomlardan oluştuğu ön kabulü, matematiksel tümden-gelimeci yöntemlere dahil edilir. “Homo-economicus” ibaresi, iktisadi sistemin izole atomlardan oluştuğu ön kabulüne karşılık gelir. İzole atomlardan oluşan iktisadi sistem, temel karar birimlerini yönlendiren, etkileyen veya sınırlayan herhangi bir dış faktörün sisteme sızmasını engellemek amacıyla dış etkilere kapatılmıştır. Bu yolla temel karar birimlerinin bağımsızlığı temin edildiği için, iktisadi olayların düzenliliği ve tahmin edilebilirliği sağlanmaktadır (Bocutoğlu, 2004: 11).

3. Neoklasik yaklaşıma göre bireyler her zaman maksimum faydayı sağlar ve pazarlıklarında hiper-rasyonel tavır sergiler. (Arnsperger ve Varoufakis, 2006: 6). Klasik iktisadın kurucusu Adam Smith’den Alfred Marshall’a birçok ünlü iktisatçı, insanları pür rasyonel ajanlar olarak betimler ve bunun fiyat teorisi için önemli bir koşul olduğunu varsayar (Sandos ve Chen, 2009: 82).

Neoklasik yaklaşıma göre, insanların her zaman kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalıştığı, bunun olmadığı durumların irrasyonel kabul edilmesi gerektiği düşüncesi gerçekçi değildir. Keza, böyle bir yaklaşımla karar mekanizmasındaki etik faktörü göz ardı edilmektedir. Halbuki, ekonomik davranışlar kültüre, dine, ülkeye, cinsiyete, yaşa vb. dayandığı için güçlü bir etik boyuta da sahiptir (Çakmak, 2008: 10).

4. Ana akım öğretilerde, üretim süreci tarihsel ve toplumsal tüm özelliklerden soyutlanmıştır

5. Ücret ve karlar emeğin ve sermayenin üretime marjinal katkısından oluşmaktadır.

6. Tasarruf ve yatırım özdeştir. Yani, aşırı üretim veya talep bulunmamakta, bundan kaynaklı herhangi bir krizin yaşanması olası olmamaktadır. Dolayısıyla, ana akım öğretilerde piyasa ekonomisi, Newton fiziğinin kusursuz yasalarına bağlı olarak her zaman dengededir (<http://ahmetsaltik.net/2013/08/25/uluslararası-keynes-konferansinin-ardından/>: 2).

7. Neoklasik öğretinin ana varsayımlarından tam rekabetin gerçek hayata uygulanabilmesi de imkansızdır. Keza, Neoklasik görüş tüm belirsizlikleri ihmal etmiştir (Dequech, 2007: 280). Halbuki, çoğu karar alma davranışı risk ve belirsizlik altında gerçekteşmektedir (Loewenstein vd., 2008: 651). Örneğin bireylerin tam bilgiye sahip oldukları varsayımı günümüz krizlerini açıklayamamaktadır. Zira küresel krizin en önemli sebeplerinden biri olan yüksek riskli finansal enstrümanları kullanan kişiler, tam bilgiye sahip olmamaları nedeniyle bu riskli kağıtları portföyelerine almışlardır (Altunöz, 2013: 20). Bununla beraber, malların tümüyle birbiriyle aynı olduğunu savunan homojenlik koşulu da günümüz realitesine ters düşmektedir. Mobilite varsayımı da, gerek mal ve hizmetlerin, gerek üretim faktörlerinin günümüzde uluslararası alanda mobilitesinin engellenmesi dolayısıyla gerçekçi olmamaktadır. Özellikle üretim faktörleri aynı ekonomik birlik içerisinde dahi serbest dolaşmamaktadır. Aynı zamanda birçok ürünün dış ticareti kota, tarife ve tarife dışı engellere maruz kalmaktadır.

8. Ceteris paribus kavramı iktisadi olayları ve yasaları açıklarken popüler bir kullanım haline gelmiştir. Bununla birlikte, diğler şartların değışmediğı varsayımı iktisatçıların görüş açılarını daraltmış, olaylara belli kalıplarda ve sınırlılıhta yaklaşmalarına yol açmıştır. İktisadi olayları yorumlayan iktisatçılar, modelin asıl belirleyicileri olan, sayısal olarak modele dahil edilemeyen sosyal, kültürel, siyasal, psikolojik bir çok değışkeni göz ardı etmiştir. Bu da, ekonomik kavramların doğru yorumlanamaması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

9. Neoklasik iktisatta firma, girdileri çıktılarına dönüştüren bir üretim fonksiyonu işlevine indirgenmektedir [$Y=f(K,L)$]. Gerçek yaşamda karşılaşılan firmaları açıklamaktan uzak bu yaklaşım firmaları tam bilgiye sahip, fiyatı veri olarak alan, mikro ölçekli, aynı teknolojik donanıma sahip, çok sayıda birbirinin aynı yapılar olarak ele alır. Neoklasik yaklaşım tümüyle mekanik, firma içi ilişkileri, firmalar arası farkları ve teknolojik gelişme sürecini kavramaktan uzak bir firma kuramı geliştirmiştir (Tuncel, 2008: 21-22).

10. Ana akım (Neoklasik) yaklaşım firma ve teknolojiyle ilgili teorilerini tam rekabet varsayımıyla incelemiştir. Ne var ki, tam rekabet günümüz oligopolistik piyasa yapısına uymamaktadır (Işık, 2014: 2).

11. Ana akım iktisat öğretisi kriz öncesi meydana gelen kriz sinyallerini algılayamamıştır. Neoklasik öğretilerde piyasalar her zaman temizlenmektedir (dengededir) ve devlet piyasa işleyişine müdahale etmemelidir. Fiyatlar esnektir ve ekonomik dengeyi her zaman sağlayacaktır. 2008 krizi, devlet müdahalesinin (regülasyon) olmadığı bir ortamda patlak vermiş ve devlet müdahaleleri ile kontrol altına alınmıştır. Paranın ekonomide fiyat artışlarından başka etkisinin olmadığını savunan Neoklasik düşüncenin aksine, küresel krizde likidite bolluğu ciddi bir rol oynamıştır. Küresel krizde bir çok devlet müdahalesi ve para basılarak piyasaya likidite pompalanması (kantitatif gevşeme politikası) uygulanan krizi önleme politikalarından en önemlisi olmuştur (Altunöz, 2013: 20).

3. HETEREDOKS YAKLAşIM

Teorik altyapısı itibariyle hayli güçlü ve kimi yazarlar tarafından doğa bilimlerine en yakın sosyal bilim olarak nitelenen iktisat bilimi, tarihsel gelişim süreci içinde reel iktisadi hayattaki dinamizmden etkilenerek şekillenmiş, bazen de reel iktisadi hayatı kendisi etkilemiştir. Bu gelişim dönemi içinde Newton fiziğinden esinlenerek toplumdan topluma ve bir zaman diliminden diğlerine geçildiğinde değışmeyeceğı ifade edilen katı kurallar koyulmuştur. Söz konusu kuraların adeta bir dogma gibi toplumlara empoze edilmesi bir kan uyumsuzluğı sorununa yol açmış, bu durum karşısında iktisat öğretimini sağlıklı bir şekilde sürdürmek güç bir hal almıştır. Neoklasik öğretinin iktisat eğitimi üzerindeki hegemonyası beraberinde bu eğitim anlayışına karşı eleştiri ve arayışları da getirmiştir (Şimşek ve Cicioğlu, 2006: 20).

1929 tecrübesinden sonra Ortodoks Keynesci, Ortodoks Paracı, Yeni Klasik, Yeni Klasik Reel Konjonktürcü ve Yeni Keynesci çok sayıda ana akım

konjonktür teorisi geliştirilmiştir. Teorik ve matematiksel kurgularındaki zerafete rağmen söz konusu ana akım konjonktür teorileri son küresel finansal krizi ne öngörebilmiş, ne de açıklayabilmiştir. Ana akım iktisadın bu başarısızlığı ana akım dışı (Heteredoks, Post-otistik iktisat) iktisada manevra alanı sağlamıştır (Bocutoğlu, 2004: 2). Bunun paralelinde, Neoklasik (ana akım) öğretiyeye eleştiriler ışığında, iktisat biliminin önceki tüm öngörü, teori ve uygulamalarını “otizm” e benzeten ve bu açıdan eleştirerek yeniden başka bir iktisat arayışına yönelen “Post-otistik” kavramı son zamanlarda adından sıklıkla bahsettirir hale gelmiştir (Altunöz, 2013: 17).

Özellikle 2000 yılı Haziran ayında bir grup Fransız öğrencinin protestosuyla, tamamen otistik bakış açısı olan, matematiğin ve istatistiğin baskın olduğu ana akım öğretiyeye başkaldırı ortaya çıkmıştır (Rankin, 2002: 10). Gerçek dünyayı tasvir edemeyen, soyut, sayıların hakim olduğu otistik iktisada karşı Post-otistik iktisat adıyla ortaya çıkan muhalif hareket günümüzde farklı şekillerde ve iktisadi görüşlerde kendisine yer bulmuştur.

Heteredoks okul, iktisatta Ortodoksiyi oluşturan Neoklasik iktisadın dışında farklı paradigmalara ve sosyolojik anlamda bir okul olmanın unsurlarına sahip oluşuma denir. Heteredoks okulların en temel ortak noktası Neoklasik (Ortodoks, ana akım) iktisada olan muhalefetleri (Akgöz ve Balta, 2015: 2, Dequech, 2007: 294) ve iktisadi sorunlara ve öğretiyeye sosyolojik, antropolojik, politik ve entelektüel bakış açısı geliştirilmesidir (Colander vd., 2003: 6, Baiman, 2012: 5). Söz konusu muhalefet özellikle 1980’lerden sonra şiddetlenmiş, Neoklasik öğretiyeye karşı bir başkaldırı olarak daha sert bir şekilde kendisini göstermeye başlamıştır (Hodgson, 2007: 1).

Post-otistik iktisat yaklaşımı iktisat bilimine doğa bilimi muamelesi yapılmasına karşı çıkmaktadır. İktisat bir sosyal bilimdir ve hakkında kesin yargılara varmak çok güç hatta imkansızdır⁴. Belli bir dönem aralığında geçerli olan politikalar, toplum yapısı ve alışkanlıkları değıştikçe geçerliliğini yitirebilir. İnsan sosyal bir varlıktır ve davranışları mükemmellikten uzak, daha çok kültür ve geleneklerden etkilenmektedir (Mearman, 2007: 3). Bu nedenle, iktisadın matematikleştirilmesi, onun değışmez yasalar bütünü olduğu anlamına gelmemektedir (Atik, 2009: 7). Heteredoks ve Post-otistik yaklaşıma göre ekonomik sistemler karmaşık, değışken ve ön görülemezdir. Bu yüzden, ana akım yaklaşımlardaki denge modellerinin güvenilirliği şüphelidir.

Heteredoks yaklaşımlar şu şekilde ifade edilebilir:

- Tarihçi Okul
- Marksist Okul

⁴ Örneğin, TCMB Başkanı Ağustos 2013’de yaptığı bir toplantıda, yılsonunda dolar kurunun 1,98 TL olacağını ısrarla iddia etmiş, buna rağmen kur beklenenden yüksek çıkmıştır. Aynı durum enflasyon tahminlerinde de ortaya çıkmıştır. http://www.bigpara.com/haberler/ekonomi-haberleri/basci-dan-yil-sonu-dolar-tahmini_ID885568

- Avusturya İktisat Okulu⁵
- Kurumsal İktisat
- Post-Keynesci İktisat
- Kamu Tercih Okulu⁶
- Feminist İktisat
- Nöroekonomi
- Yeşil İktisat
- Deneysel İktisat
- Davranışsal İktisat
- Evrimci İktisat
- Evrimci Oyun Kuramı

Heteredoks yaklaşımlardan bazı örneklere değinmek gerekirse;

Kurumsal İktisat

Okulun kurucusu Veblen ana akım iktisadın kabul ettiği homo-economicus tipolojisini reddetmiştir. Bunun yerine, düşünce alışkanlıkları çerçevesinde davranışlar sergileyen bireylerin varlığından söz etmektedir (<http://hadranelelyisian.blogspot.com.tr/2012/04/ana-akm-iktisat-vs-veblen.html>:1). Ekonomik aktör olarak politikanın, yasaların, kurumların varlığı ve insan davranışlarını yönlendirici etkisi üzerinde odaklanmıştır (Hodgson, 2007: 12). Kurumların ve insanların davranışlarının daha iyi analiz edilebilmesi için psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi disiplinlerden de faydalanılması gereğini ifade eder (Hodgson, 2000: 318). Davranışsal iktisadı da içeren bu yaklaşım, insan davranışlarında ve karar alma mekanizmasında tüm sosyal ve kurumsal yapıların etkinliğini savunur (Hodgson, 2009: 20).

Veblen, teorisinde, kurumsal değişimin gerçekteşmesinde “patika bağımlılığı” kavramına vurgu yapmıştır. Patika bağımlılığı, rastlantısal küçük tarihsel olayların, sonradan meydana gelen gelişmelerin yönünü belirlemesini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, ekonomik ajanların karar alma süreçlerinde geçmiş tecrübelerinden faydalanmalarını ve mevcut koşullar yanında rastlantıların da önemli olduğuna işaret etmektedir. Buna karşılık, ana akım iktisatta tesadüfi tarihsel olayların yeri yoktur. Dolayısıyla Veblen, ekonominin statik değil, dinamik bir süreç içinde incelenmesi gereğini savunmuştur. (Güler, 2012: 57). Düşünceleriyle evrimci iktisadın gelişmesine de katkıda bulunmuş olan Veblen, statik yaklaşımı nedeniyle ana akım iktisat teorisinin Darwin öncesi

⁵ Bir çok açıdan neoklasik Ortodoksinin içinde addedilmiştir. Neoklasiklerle ayrıldıkları en önemli noktalardan birisi Hayek’in “bilimdlik” kavramına yaptığı saldırıdır. (15 s.2)

⁶ Aslında neoklasik paradigmaya sadık olup, metodolojik anlamda heteredoks değildir. Okulun neoklasik yaklaşımdan ayırıcı yönü, neoklasik analiz tarzını (fayda maksimizasyonu peşindeki bireyi) siyasete de taşımasıdır (15 s.2).

bir teori olduğunu ileri sürmüş ve bu özelliği ile de iktisadın fizik, biyoloji gibi bilim dallarından geri kaldığını ileri sürmüştür.

Kurumsal iktisat tercihleri ve işlemler esas çözümleme birimleri olarak görülürken, geleneksel rasyonel tercih yöntemlerinin optimal olmadığını tanımlamıştır.(<http://www.canaktan.org/ekonomi/kurumsal-iktisat/makaleler/eggert.htm>: 1).

Deneysel İktisat

Yakın döneme kadar iktisatta deney yapmanın zorlukları, hatta olanaksızlığı üzerine vurgu yapılmaktaydı. Günümüzde, deneysel iktisat, diğer katkıları yanında, çoklu denge analizlerinde önemli bir yere sahiptir. Deneysel iktisat, mikro ve makro ekonomide yeni gelişmelerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur.

Deneysel iktisatta ekonomik bir yapıda insanların anlama, öğrenme ve bilişsel süreçlerini anlamak için laboratuvar ortamında kontrollü deneyler yapmak amaçlanmaktadır. Kontrollü ortamda öznelere birtakım kararlar almaları için sorular sorulur. Bu deneylerdeki oyunlar gerçek iktisadi durumlara uygun olarak interaktif olup, kararların nasıl diğer bireylerin kararlarına bağlı olduğu araştırılmaktadır. Tümevarım yöntemi kullanılmakta, deneyden genellemeler yapılmaktadır.

Deneysel iktisattan elde edilen birçok çalışma, ana akım öğretilerdeki güçlü rasyonalite varsayımlarının gerçek insan davranışlarını yansıtmadığı sonucuna varmıştır. İnsanlar ana akım iktisadın tanımladığı şekilde nadiren hiperrasyonel davranmaktadır. Örneğin, birçok deneyde insanların şu şekilde davrandıkları görülmüştür: A'yı B'ye, B'yi C'ye tercih edenler C'yi A'ya tercih edebilmektedirler. Tercihlerin geçişkenliğinde görülen bu tutarsızlık, eğer insanlar iyi tanımlanmış tutarlı tercihlere sahip olsaydılar söz konusu olmayacaktır (Eren, 2009: 21).

Deneysel iktisat alanında çalışan V. Smith 2002 yılında Nobel İktisat ödülü almıştır.

Davranışsal İktisat

Davranışsal iktisat, ana akım olarak da adlandırılan hakim iktisat doktrini klasik iktisadın çıkarıcı ve duygusuz, maksimum faydacı olarak tanımladığı ekonomik aktörlerin sınırlı bilişsel yeteneklerine de dikkat çekerek, ana akım iktisattan ayrılan yönleriyle daha gerçekçi bir yaklaşım üretmeye çalışan bir alt daldır. Psikoloji ve ekonominin birleşmesiyle oluşan davranışsal iktisat aynı zamanda, piyasada, ekonomik ajanların, insani olan kısıt ve karmaşalarla nasıl hareket ettiklerini ortaya koyma çabası ile gelişmiştir (Hatipoğlu, 2012: 4).

İktisat öğretisi, toplumsal ve araçsal gelişmelere bağlı olarak, zamanla gelişip karmaşıklaştığı, iktisadi ajan rolündeki insan boyutunu ihmal etmeye başlamıştır. Davranışsal iktisat (psikolojik iktisat), disiplinler arası yaklaşımla, Ortodoks (Neoklasik) iktisat teorisinin ihmal ettiği insan boyutunu ortaya

çıkarmaya gayret etmiştir. Çeşitli araştırmacılar tarafından ele alınmış olan birey ve bireyin davranışı konusu, daha çok psikolojinin ampirik yöntemi kullanılarak, bireysel davranışların ekonomik kökenlerinin araştırılmasıyla aydınlatılmaya çalışılmıştır (Önder, 2003: 30).

Davranışsal iktisat, sadece yöntem açasından değil, daha önce iktisat alanında dışlanmış olan bilinç, bilinçdışı ve his gibi kavramları da açıklamalarına dahil ederek farklılık yaratmıştır (Hatipoğlu, 2012: 6). Sonuçta iktisadın her alanında, finans ve para piyasalarında insanların rasyonel davrandığı ve homo-economicus olduğu öngörölse de, ekonomik kararların duygulardan bağımsız olmadıkları şüphesizdir (Soydal vd., 2010: 233).

Evrimci İktisat

Evrimci iktisat, son yıllarda ekonomiyi analiz etmek için ortaya atılan yeni bilimsel yaklaşımlardır. (Potts, 2003: 1). Neoklasik yaklaşıma önemli bir alternatif teori geliştirmek amacıyla ortaya atılmıştır. (Hodgson, 2007: 20). İktisat literatüründe, statik-kararlı denge durumunda iktisadi olguları analiz eden geleneksel Neoklasik teorinin yerini; dinamik rekabete dayalı, dengesizlik ve belirsizlik durumlarında analizlerini gerçekleştiren evrimci teori almaya başlamıştır (Soyak, 1995: 1).

Evrimci iktisadın en temel özelliği, dinamik bir süreci esas alması ve ele alınan sorunun değişkenlerinde bir takım yenileme ve yönlendirme etkilerine sahip olan tesadüfi öğeleri içermesidir.

Evrimci iktisat, kurumsal çerçeve yaklaşımının temsil edildiği bir analizdir. Evrimci iktisat kavramı ilk olarak Veblen ile literatüre girmiş (Hodgson, 2010: 2), Marx, Marshall ve Schumpeter gibi düşünürlerin çalışmalarında iktisada uyarlanmıştır.

Schumpeter, kendisi evrim kavramını kullanmamakla birlikte, evrimci iktisatçıların entelektüel açıdan borçlu oldukları bir iktisatçıdır. Schumpeter, kapitalist ekonomilerin gelişme dinamiklerini Neoklasik kararlı denge yaklaşımının tersine, durağan durum dengesine geri dönmeyen bir evrimsel süreç çerçevesinde incelemiştir. (Tuncel, 2008: 2). Değişimi ve değişimin kaynaklarını açıklamaya çalışan evrim kavramı Schumpeter'in özellikle yenilik (inovasyon), icat, yaratıcı yıkım, girişimcilik gibi kavramlara bakış açısı, yenilik ve teknolojiyi içsel bir değişken olarak değerlendirmesi, yenilik ve firma teorisi gibi alanlarda Neoklasik iktisada önemli bir alternatif olmuştur (Güler, 2012: 61).

Evrimci Oyun Kuramı

Oyun kuramının biyolojik bağlamlara uygulanmasıyla gelişen bir alandır. Evrimci oyun kuramında kar maksimizasyonu ile hareket eden oyuncular olduğu gibi, eşitliği tercih eden oyuncular da bulunmaktadır. Neoklasik teorinin rasyonelite tanımlamaları problemlidir ve bu nedenle sınırlı rasyonellik durumu söz konusu olabilmektedir. Geleneksel oyun kuramının aksine dinamizm söz konusudur (Eren, 2009: 19-20).

Örneğin, Nash'in 1994 Nobel İktisat ödülü almasını sağlayan denge kavramı içinde, oyuncuların karşılıklı bağımlılıkları nedeniyle toplumsallık unsuru söz konusudur. Yani artık oyuncular homo-economicusun özelliklerine sahip değildir ve bu nedenle de oyunlar kuramının görünmez el teoremi yoktur (Durusoy, 2008: 19).

Nöroekonomi

Davranışsal ekonomik çalışmalarda nörobilimsel teknikler son zamanlarda daha fazla kullanılmaya başlanmış ve böylece nöroekonomi bilim dalı ortaya çıkmıştır. Ekonomi, psikoloji ve nöroloji disiplinlerinin keşişimi olarak kabul edilen nöroekonomi (Glimcher ve Rustichini, 2004: 447), nörobilimsel yöntemlerin insanın ekonomik davranışlarını çözümlene ve anlamaya uygulanması olarak tanımlanmaktadır. Nöroekonomi, davranışsal iktisada sinir sistemini gözlemeyi eklemiştir (Soydal vd., 2010: 221). Nöroekonomi, beyin aktivitelerinin şeklini değerlendirerek veya diğer teknikleri kullanarak ekonomik kararları vermenin biyolojik boyutunu saptamayı amaçlayan disiplinler arası yeni bir çalışma alanıdır (<http://www.sdplatform.com/Dergi/411/Noroekonomi-Yok-daha-neler.aspx>: 2). Nöroekonomi hem teorik modellemeyi hem de ampirik ölçümleri içermektedir (Camerer vd., 2014: 3).

Nöroekonomi disiplininin temel amacı, ekonomik teori, psikoloji ve nöroloji bilim dallarına ait metotları kullanarak insan beyninin karar verme sürecini araştırmak, davranışların nedenlerini keşfetmektir. Nöroekonomi bireysel inançlar, tercihler ve davranışların beyindeki süreçler ile ilişkisini araştırmaktadır. Elbette ki bu yaklaşımın insan tipi homo-economicus değil, homo neurobiologicus olarak adlandırılabilir. Zira, insanın ekonomik hayatını nörobiyolojisi belirlemektedir (<http://www.sdplatform.com/Dergi/411/Noroekonomi-Yok-daha-neler.aspx>: 3).

İnsanlar kararlarındaki mantıksal ya da akılsal gerekçeyi açıklayabilme konusunda zayıf oldukları için nöroekonomik çalışmalar bu tür modellerin doğru tahmin gücü yönünden geliştirilebilmelerine olanak sağlayabilmektedir (Bulut ve Çalışkan, 2009,:1). Nöroekonomik araştırmalarla insanların irrasyonel risk yüklenimi, kısa ve uzun vadeli maliyet/kazançların göreceli değerlemesi, grev kararları, yatırımcı davranışları, pazarlama ve reklam faaliyetlerine verilen tepkiler, hisse senedi piyasasının neden dalgalandığı daha iyi anlaşılacaktır. Bu da, ekonominin cebir formüllerinden çıkarak, dışarıdaki gerçek hayatı daha iyi kavrayabilmesini sağlayacaktır.

Neoklasik iktisat mikro ölçekteki birey ve makro ölçekteki grup davranışlarını incelerken bireyin davranışını etkileyen nörokimyasal tepkimelerin etkisini hesaba katmamaktadır (Güven, 2008: 3). Ekonomik analizlerde Neoklasik ekonomi doktrinlerinden sıyrılıp nöroekonominin bulgularına önem vermek faydalı olacaktır. Böylece, insanların ekonomik davranışlarını tahmin etme kabiliyetimiz artacak (Camerer vd., 2014: 5), insanların karar alma davranışları daha iyi analiz edilebilecek ve daha gelişmiş ekonomik modeller kurulabilecektir (Rubinstein, 2008: 492-493). Kurumlardaki

ekonomik karar alma modelleri, nöroekonomik etmenleri, hayati ve dinamik bir bileşen olarak hesaba katmadıkları sürece sonuç optimal olmayacaktır⁷.

Feminist İktisat

Feminist iktisat kavramı iki anlamda kullanılmaktadır. Birincisi, yerleşik iktisadın (ana akım iktisat, Neoklasik iktisat, Otistik iktisat) feminist bir gözle epistemolojik açıdan köklü eleştirisidir. İkincisi de, birinci aşamayı geçerek ana akım iktisada alternatif bir iktisat sunan teorik bir yaklaşımdır. Feminist iktisat, bir anlamda kadınların ekonomik şartlarının gelişimini anlamak için iktisat disiplininin gözden geçirilmesidir (İşler ve Eroğlu, 2004: 61).

Feminist iktisatçılar, kadınların ikincilleştirildiğini ve bunun iktisada yansısıyla ana akım iktisatçıların teorilerindeki homo-economicus anlayışında modelleştirilen kişiyi erkek olarak algıladıklarını, bundan dolayı da kadın bakış açısının iktisat bilimine dahil edilmediğini iddia etmektedir (İşler, 2010: 1).

Ortodoks (ana akım) iktisatta feminist yaklaşım yoktur ve firmaların maliyet ve verimlilik analizlerinde kadın işgücüne ve kadının emek konumuna yer verilmez, kör bir duruş sergilenir (Sweetman, 2008: 1). Bu perspektifte, toplumsal cinsiyetin ekonomi politikalarında dikkate alınmayışı ekonomik olayların doğru algılanamamasına, sorunların teşhis edilememesine yol açmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyetin tüm kriz öncesi ve sonrası analizlerde, ekonomik modellerde analitik bir kategori olarak kullanılması gerekmektedir (Akgöz ve Balta, 2015: 13). Feminist iktisadın ekonomik modellerde dikkate alınışı, ekonomiyi daha verimli bir disiplin haline getirecektir (Nelson, 1995: 146).

4. SONUÇ

Matematiğin kullanımı iktisat öğretimi açısından önemlidir. Bununla birlikte, matematik iktisat öğretimi açısından bir amaç değil, araç olarak görülmelidir. Matematiksel kullanımın yanında, inceleme konusunun tarihsel, felsefi, sosyal, kültürel vb. boyutları da dikkate alınmalı, iktisadın insan odaklı, sosyal bir bilim olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda, iktisat, doğal bilimler gibi küresel düzeyde ele alınmamalı, sorun analizlerinde ve politika önerilerinde yerel dokular göz ardı edilmemelidir.

Bununla birlikte, ana akım iktisada tepki olarak ortaya çıkan post-otistik iktisat, bunun uzantısı olan feminist ekonomi, yeşil ekonomi, deneysel iktisat, evrimci oyun kuramı, nöroekonomi, kurumsal iktisat, davranışsal iktisat gibi karşılaştırılmalı iktisat ekolleri müfredatlara yerleştirilmelidir. Bu bağlamda, iktisat öğrencileri, günümüzdeki veya geçmişteki herhangi bir ekonomik sorunu yorumlarken, analiz ederken ve çözüm yolları ararken olaylara at gözlüğüyle bakmayacak, analitik bir düşünce tarzı sergileyecektir.

⁷ FED, almış olduğu tüm kararlarda buna dikkat etmekte, faiz hadlerindeki değişiklikleri sadece istatistiki açıdan baz almayıp, dünyadaki tepkimeyi de hesaplayarak, nöroekonomiyi önemli bir parametre olarak ele almaktadır (24 s.225).

Heteredoks iktisat alanları gerek mikro ve makro ekonomide, gerekse ekonomi politikası ve bir çok alanda yeni gelişmelerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Değil lisans öğrencilerinin, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin dahi heteredoks iktisat alanları hakkında bilgi sahibi olmaması, bu gelişmelerden haberdar olmaması, iktisadi olay ve sorunları salt ana akım çerçevesinde ele alması önemli bir eksikliktir. Bununla beraber, mezuniyet sonrası kurum sınavlarında sorulan soruların analitik düşünmeyi, disiplinler arası karşılaştırmayı, farklı iktisat ekolleri hakkında bilgi sahibi olmayı ve bunları günümüz ekonomik krizlerinde kullanmayı sorgulamaması, iktisat öğretisi bağlamında önemli bir handikap olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gücünü teoriden değil, tarihten, sosyolojiden, psikolojiden, siyaset biliminden, pratikten alan; güncel parametrelerle işlenmiş, daha analitik bir iktisat öğretisinin gerçekleştirilmesi, Türkiye'deki iktisat öğretiminde kalite artışının gerçekleştirilmesi bağlamında olmazsa olmaz koşul olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alada, A.D. (2007). İktisat Düşüncesinin Yakın Dönem Evrimi ve Türkiye'de İktisat Okuryazarı Olmak. Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 23(2), 1-8.
- Altunöz, U. (2013). Egemen Neoklasik İktisata Eleştirisel Yaklaşım: Post Otistik İktisat ve 2008 Küresel Krizinin Post Otistik Analizi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(29), 14-22.
- Arnsperger, C. ve Varoufakis, Y. (2006). What Is Neoclassical Economics? The three axioms responsible for its theoretical oeuvre, practical irrelevance and, thus, discursive power. 38(1), 5-18.
- Atik, S. (2009). Post Otistik İktisat Çerçevesinde Küresel Ekonomik Kriz ve Neo-Klasik İktisat İlişkisi. EconAnadolu 2009, 17-19 Haziran 2009, Eskişehir, 1-15.
- Baiman, R. (2012). Neoclassical (Mainstream) Economics is Immoral. Chicago Political Economy Group (CPEG), 1-45.
- Bocutoğlu, E. (2004). Ana Akım Konjonktür Teorileri 2007 Küresel Finansal Krizini Anlamada, Açıklamada ve Öngörmede Neden Yetersiz Kaldı?. EconHarran, Şanlıurfa, 1-33.
- Camerer, C, Cohen, J., Fehr, E., Glimcher, P.W., Laibson, D. (2014). Neuroeconomics. Handbook of Experimental Economics, Ed: Kagel, J. and Roth, A., 1-69.
- Colander, D. (2000). The Death of Neoclassical Economics. Journal of the History of Economic Thought, 22(2), 127-143.
- Colander, D., Holt, R., Rosser, B. (2003). The Changing Face of Mainstream Economics. Middlebury College Economics Discussion Paper, No:03-27, 1-14.

- Çakmak, H.K. (2008). Sen'in Yetenek Yaklaşımı Anaakım İktisada Alternatif Bir Paradigma Sunmakta mısır?. *Ekonomik Yaklaşım*, 19(68), 1-15.
- Dequech, D. (2007). Neoclassical, mainstream, orthodox and heterodox economics. *Journal of Post Keynesian Economics*, 30(2), 279-302.
- Doğruel, F. (2012). İktisat Öğretiminde Matematik. Discussion Paper, Turkish Economic Association, No:2012/48, 1-9.
- Durusoy, S. (2008). İktisat Biliminin Yeri ve Yöntemi Neden Sorgulanıyor?. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-23.
- Eren, E. (2009). Yeni İktisatta Ortak Noktalar. Yildiz Technical University Working Paper, No: 13, 1-37.
- Eren, E. (2012). Küresel Bunalım, İktisat Eğitimi ve Yeni İktisat. *TEK*, 2012/103, 1-13.
- Glimcher, P.W. ve Rustichini, A. (2004). Neuroeconomics: The Consilience of Brain and Decision. *Cognition and Behavior*, 306, 1-6.
- Güler, E. (2012). Geçiş Ekonomileri ve Yeni Kurumsal İktisat'ın Yeniden Yükselişi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(1), 52-68.
- Hatipoğlu, Y.Z. (2012). Davranışsal İktisat: Bilişsel Psikoloji İle Krizi Anlamak. 3. Uluslararası Ekonomi Konferansı, İzmir, 1-31.
- Hodgson, G.M. (2007). Evolutionary and Institutional Economics as the New Mainstream. *Evolutionary and Institutional Economics Review*, 4(1), 7-25.
- Hodgson, Geoffrey M. (2010). *Evolutionary Economics*, Funtamental Economics, EOLSS.
- Hodgson, G.M. (2009). Institutional Economics into the Twenty-First Century. *Studi e Note di Economia*, 34(2), 3-26.
- Hodgson, G.M. (2000). What is the Essence of Institutional Economics?. *Journal of Economic Issues*, 14(1), 317-329.
- İşler, R. (2010). Feminist İktisadın Geleneksel İktisada Metodolojik Açıdan Getirdiği Eleştiriler. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 115-122.
- İşler, R. ve Eroğlu, Ö. (2004). İktisat Düşüncesinde Kadının Konumu ve Feminist İktisat. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 46. Seri, 54-81.
- Loewenstein, G., Rick, S, Cohen, J.D. (2008). Neuroeconomics. *Annual Review of Psychology*, 59, 647-672.
- Mearman, A. (2007). Teaching Heterodox Economics Concept, *The Handbook for Economics Lecturers. The Economics Network*, 1-40.
- Nelson, J.A. (1995). Feminism and Economics. *Journal of Economic Perspectives*, 9(2), 131-148.

- Önder, İ. (2003). İktisat Öğretisinde Yetersiz Birey Paradigması. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 43.-44. Seri, 28-35.
- Potts, J. (2003). Evolutionary Economics an Introduction to the Foundation of Liberal Economic Philosophy. Discussion Paper, No 324, 1-15.
- Rankin, K. (2002). Autistic Economics ?. Journal Of Australian Political Economy, 50, 10-13.
- Rubinstein, A. (2008). Comments on Neutoeconomics, Economics and Philosophy, Cambridge University Press, 485-494.
- Santos, L.R. ve Chen, M.K. (2009). The Evolution of Rational and Irrational Economic Behavior: Evidence and Insight from a Non-human Primate Species. Neuroeconomics, Decision Making and the Brain, Ed: Glimcher, P.W., Camerer, C.F., Fehr, E., Poldrack, R.A., Elsevier, 81-93.
- Soyak, A. (1995). Teknolojik Gelişme: Neoklasik ve Evrimci Kuramlar Açısından Bir Değerlendirme. Ekonomik Yaklaşım, 6(15), 93-107.
- Soydal, H., Mızrak, Zekeriya, Yorgancılar, F. N. (2010). Nöro ekonomi Kavramının İktisat Bilimi İçindeki Yeri, Önemi ve Bilimselliği. Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social and Economic Research), 13(19), 215-240.
- Sweetman, C. (2008). Feminist Economics. From Poverty to Power: How Active Citizens and Effective States Can Change the World, Oxfam International, 1-8.
- şimşek, S. ve Cicioğlu, ř. (2006). İktisat Eğitiminde Temel Sorunlar ve Öneriler. TÜHİS: İř Hukuku ve İktisat Dergisi, 20(3), 17-29.
- Tuncel, C.O. (2008). Heteredoks Bir Mikro İktisat Teorisine Doğru: Evrimci İktisadın Teknolojik Gelişme Yaklaşımı ve Firmanın Doğası. Ekonomik Yaklaşım, 19(69), 1-32.
- <http://ahmetsaltik.net/2013/08/25/uluslararasi-keynes-konferansinin-ardindan/>
- <http://hadranielelysian.blogspot.com.tr/2012/04/ana-akm-iktisat-vs-veblen.html>
- http://www.ekodialog.com/Konular/makro_iktisat_okullari.html
- Eggertsson, T., Yeni Kurumsal İktisat, Çev: Gazi Sonkur, 1-11
- <http://www.canaktan.org/ekonomi/kurumsal-iktisat/makaleler/eggert.htm>
- Işık, S. (2014). Evrimsel İktisat ve Teknoloji Yönetimi. https://prezi.com/fdr_f219y_cs/evrimsel-iktisat-ve-teknoloji-yonetimi/
- Akgöz, G. ve Balta, E. (2015). Kapitalizmin Krizine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakmak: Analitik Bir Çerçeve Öneris. Sosyolojik Araştırmalar E-Dergi, 1-17. <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/?page=makaleler>.

- Bulut, M. ve Çalışkan, M.S. (2009). Vergi Cezalarına Nöroekonomi Bilimi Açısından Bakış. Vergi Dünyası, 333, <http://www.vergidunyasi.com.tr/dergiler.php?id=5315>.
- Güven, A. (2008).<http://www.dunya.com/yorum-inceleme/homoeconomicusun-noroekonomisi-i-30099h.htm>
- Taşdemir, M. <http://www.sdplatform.com/Dergi/411/Noroekonomi-Yok-daha-neler.aspx>.